

nis" noemen, en die enkel de studie der ethnologie ons leert kennen. Hier ter plaatse moge slechts de verzekering gegeven worden, dat ook op dit gebied onze algemeene regel geen uitzonderingen toelaat. Ook in de Indonesische Archipel, ook in „het groote sociologische laboratorium" Afrika, kortom overal op deze planeet, waar maar een volksstam een hooger en vorm van ontwikkeling bereikt heeft, is de „staat" ontstaan door de onderwerping van de ééne menschengroep door de andere, en was en is nog zijn *raison d'être*, de oorzaak, waaruit zich zijn bestaan zonder rest laat afleiden, de zucht tot economische uitbuiting der onderworpen bevolking.

In de hier volgende studie strekke de voorafgaande beschouwing der feiten in vogelvlucht tot bewijs van de aan het geheel onzer uiteenzettingen ten grondslag liggende stelling, die wij — en hier noemen wij den baanbreker op dit gebied — hoofdzakelijk aan Ludwig Gumplowicz, hoogleeraar in het staatsrecht en de sociologie te Graz, te danken hebben. Maar daarnaast werpt deze beschouwing ook een helderen lichtstraal op den weg, dien de „staat" in de lijdensgeschiedenis der menschheid afgelegd heeft: van den eenvoudigen veroveringsstaat door duizend overgangsvormen heen tot de Vrijburgerschap. Op dien weg zullen wij hem nu volgen.

I — HET ONTSTAAN VAN DEN STAAT

Het geheele leven wordt beheerscht door één kracht, de gansche ontwikkeling door die ééne kracht gedreven, vanaf het ééncellige wezen dat als een eiwitklompje drijft in den warmen oceaan van den oertijd tot het gewervelde dier, ja tot den mensch toe. Lippert heeft haar genoemd de drift tot levensbehoud („*Lebensfürsorge*"), die zich splitst in „honger en liefde". Bij den mensch, den „rechttopgaanden", begint de Philosophie, dat wil zeggen de behoefte, het oorzakelijk verband tusschen de verschijnselen te doorgronden, mee in te grijpen als drijfkracht in het leven, om voortaan samen met „honger en liefde het bouwwerk der menschelijke samenleving te schragen". Deze Philosophie, door Schopenhauer als „Voorstelling" gesteld tegenover de drift tot levensbehoud, die hij den „wil" noemt*, is weliswaar in den grond zelf niets meer dan een schepping van deze levensdrift, een orgaan daarvan om zich in het leven te oriënteren, een wapen in den strijd om het bestaan; maar wij zullen haar toch als een zelfstandige kracht in het maatschappelijk gebeuren aantreffen, waarin zij een ontwikkelingsfactor van beteekenis is. Eerst, op den ondersten trap van de ontwikkeling der maatschappij, zien wij dezen drang naar redelijke verklaring zich uiten in de dikwijls zoo grillige voorstellingen van het „bijgeloof", en wel met ontzaglijke kracht; op grond van volkomen logische gevolgtrekkingen, doch uit helaas gebrekkige waarnemin-

* In zijn groote werk: „*Die Welt als Wille und Vorstellung*" (1819), stelt Schopenhauer den wil voor als een oorspronkelijk blinden drang die eerst bij voortgaande ontwikkeling zichzelf een werktuig vormt in de voorstelling of het verstand. (N o o t v. d. vert.)

gen waant men hier lucht, water, aarde, vuur, dieren en planten bevolkt met een legioen van goedgunstige of kwaadwillige geesten. Pas zeer laat in de geschiedenis, namelijk in de eeuwen der verlichting, die slechts voor weinig volkeren aanbreken, ontstaat als jongere dochter van de causaaldrift de wetenschap, dat wil zeggen het geheel der logische gevolgtrekkingen uit een betere waarneming der feiten, aan welke wetenschap dan de taak ten deel valt, het zoo diep ingewortelde en door talloze vezels met de ziel der menschheid samengegroeide bijgeloof uit te roeien.

Als een voortbrengsel van deze drie uit de oerdrift van het levensbehoud voortgesproten menselijke instinkten — zelfbehoud, behoud van de soort en causaaldrift — ontstaat de *m a a t s c h a p p i j*, en daarbinnen weer in derde instantie een nieuwe oppermachtige drijfveer, die de eigenlijke beweegkracht gaat vormen van alle sociaal gebeuren: de zucht, zich te onderscheiden, ja, zoo mogelijk de eerste te zijn.

Deze drang naar „*αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπεροχὸν ἔμμεναι ἄλλων*”, zooals reeds de Ilias hem noemt, kan in enkele gevallen, vooral op de hogere trappen der maatschappelijke ontwikkeling, directe bevrediging vinden, namelijk door prestaties op het gebied van de wetenschap, de kunst, het openbare leven of de lichamelijke geoefendheid; in het laatste geval door wedstrijden. Maar in den regel kan deze drift haar einddoel niet bereiken, zonder vooraf met alle krachten naar een voorloopig doel gestreefd te hebben, en dit voorloopig doel is — *r i j k d o m*. Want rijkdom verleent macht, of liever gezegd: rijkdom is macht. Het woord toch geeft van oudsher te kennen, dat men de beschikking heeft over mensen, terwijl de beschikking over zaken welstand genoemd wordt.

Dat de in maatschappelijk verband levende mensch streeft naar rijkdom, komt bijna uitsluitend hieruit voort. Bijna: want natuurlijk kan hij, als hij rijk is, ook zijn honger- en liefdedrift en zelfs zijn behoefte aan een redelijke wereldbeschouwing beter en op hooger plan bevredigen. Maar degradeerend en beleedigend voor den mensch is de opvatting, dat zijn levensdoel enkel zou bestaan in het verwerven van goederen om er in weelde van te genieten. Neen, dit is slechts doel in eersten aanleg, slechts middel tot het eigenlijke, veel edeler einddoel, namelijk: zich te onderscheiden en maatschappelijk aanzien te verwerven.

Intusschen, het verwerven van geld en goed blijft het voorloopig doel, en dit wil zeggen, dat bijna al wat politiek en economie heet, in eerste instantie daarop uitloopt, zooals een aantal spoorlijnen op één groot knooppunt. Vandaar dat men bij een sociologische (dat is sociaalpsychologische) beschouwing der geschiedenis niet wel anders kan te werk gaan, dan dat men voorloopig van de economische geschiedenis-opvatting gebruik maakt, dat wil zeggen dat men de methoden van goederenverwerving in hun geleidelijke ontwikkeling nagaat. Slechts dient men daarbij in het oog te houden, dat het hier enkel gaat om middelen, en geenszins om het einddoel.

a — Het politieke en het economische middel

Er zijn twee lijnrecht tegenover elkaar staande middelen, waardoor de mensch, die overal door dezelfde drift tot levensbehoud wordt voortgestuwd, in zijn behoeften kan voorzien: arbeid en roof, eigen arbeid of de gewelddadige toeëigening van de vruchten van anderer arbeid. „Roof! Gewelddadige toeëigening!” Wij ontwikkelde

menschen van den modernen tijd, wier beschaving juist is opgebouwd op de onschendbaarheid van den eigendom, denken bij deze beide woorden aan misdaad en tuchthuis; en die klank laat ons niet los, zelfs al blijkt het ons overtuigend, dat land- en zeeroof in primitieve levensomstandigheden juist zoo als het handwerk van den krijgsman — dat langen tijd trouwens niets anders is dan georganiseerde massa-roof — de meest eervolle beroepen uitmaken. Om die reden, en ook om voor den verderen gang van het onderzoek deze belangrijke tegenstelling door twee korte scherp tegen elkaar afstekende termen te kunnen uitdrukken, heb ik voorgesteld, om eigen arbeid en den ruil van eigen tegen gelijkwaardigen vreemden arbeid het „economische middel” te noemen, daarentegen de toeëigening zonder vergoeding van vreemden arbeid het „politieke middel”.

Niet dat dit een nieuwe gedachte is: van oudsher hebben de beoefenaars der geschiedenisphilosophie deze tegenstelling gevoeld en getracht, die te formuleeren. Maar geen dezer heeft haar volkomen dóórgedacht en zuiver weergegeven. Overal ontbreekt het klaar besef en de uitdrukking daarvan, dat de tegenstelling enkel bestaat in de middelen, waarmee hetzelfde doel, namelijk de verwerving en het genot van zoogenaamde economische goederen, nagestreefd wordt. En juist daarop komt het aan. Bij een zoo groot denker als Karl Marx bijvoorbeeld kan men de verwarring constateeren die ontstaat, als men het economisch doel en het economisch middel niet streng uit elkaar houdt. Alle dwalingen, waardoor zijn groots opgezette theorie tenslotte zoo ver van de waarheid af kwam te staan, komen ten slotte voort uit dat gebrek aan scherpe onderscheiding tusschen doel en middel op economisch gebied, dat hem er toe leidde,

de slavernij een „economische categorie” en het geweld een „economische potentie” te noemen; halve waarheden, gevaarlijker nog dan volkomen onwaarheden, omdat zij lastiger te ontdekken zijn en bijna onvermijdelijk leiden tot foutieve gevolgtrekkingen.

Aan deze verwarring van begrippen zullen wij door onze scherpe scheiding tusschen de beide middelen om tot hetzelfde doel te geraken, kunnen ontkomen. Zij zal ons den sleutel leveren tot recht verstand van ontstaan, wezen en doel van den staat; en, waar de geheele wereldgeschiedenis tot heden toe niets anders geweest is dan geschiedenis van staten, ook tot recht begrip van de wereldgeschiedenis. Want tot heden toe, tot op ons en onze trotsche cultuur, bestaat de stof voor de gansche wereldgeschiedenis slechts uit één ding: den strijd tusschen het economische en het politieke middel. En dit zal zoo blijven, tot dat wij menschen de „Vrijburgerschap” veroverd zullen hebben.

δ — Staatlooze volksstammen (Jagers en hakbouwers).

De staat is de organisatie van het politieke middel. Daarom kan geen enkele staat ontstaan, voordat het economische middel een zekere kern van gebruiksgoederen voortgebracht heeft, die door strijd en roof gewonnen kunnen worden. En daarom zijn de primitieve jagersvolken staatloos, terwijl ook de hoogere jagers het slechts dan tot staatvorming brengen, als zij in hun naaste omgeving economisch meer ontwikkelde gemeenschappen aantreffen, die zij kunnen onderwerpen. De primitieve jagers leven echter feitelijk zonder uitzondering in anarchie.

Grosse ³⁾ schrijft over deze primitieve jagers in het algemeen:

„Daar er geen belangrijke verschillen in vermogen bestaan, ontbreekt één der hoofdvoorwaarden voor het ontstaan van standsverschillen. In het algemeen zijn alle volwassen mannen binnen het stamverband gelijk be-rechtigd. De ouderen onder hen hebben aan hun rijkere levenservaring een zeker gezag te danken; maar niemand voelt zich tegenover hen verplicht tot gehoorzaamheid. Waar de afzonderlijke stamdeelen een zeker persoon als opperhoofd erkennen — zooals bij de Botokoeden, de Centraal-Californiërs, de Wedda's en de Mincopie's — daar is hun macht buitengewoon klein. Het opperhoofd beschikt niet over machtsmiddelen om zijn wenschen tegen den zin der overige stamleden door te zetten. De meeste jagersstammen hebben echter in 't geheel geen hoofden. De gansche mannelijke bevolking te zamen vormt nog één homogene ongedifferentieerde massa, waarboven slechts die individuen uitsteken, die men in het bezit waant van magische krachten”.

Hier bestaat dus zoo goed als niets, wat wijst op eenig „staatswezen” in den zin die door de een of andere staatsleer aan het woord staat gehecht wordt, laat staan in den juisten sociologischen zin.

De vormen van samenleving onder de primitieve *l a n d b o u w e r s* vertoonen ter nauwernood meer gelijkenis met een „staat” dan de jagershorden. Waar men nog in vrijheid met de hak den grond bewerkt — de ploeg duidt steeds op een reeds hooger ontwikkelden en slechts in den staat voorkomenden bedrijfsvorm, namelijk het met behulp van onderworpen slaven gevoerde grootbedrijf ⁴⁾ — daar is nog geen sprake van een „staat”. Men leeft er ver uiteen, her en der verstrooid in afzonderlijk gelegen hofsteden, hoogstens in dorpen, door twisten over gouw- of akkergrenzen verdeeld, op zijn best in losse bondge-

nootschappen, die maar slap worden bijeengehouden door het bewustzijn van gemeenschappelijke afstamming, taal en geloof. Slechts zelden, eens in het jaar misschien, vereenigt deze menschen het gemeenschappelijk gevierde feest ter eere van beroemde voorvaderen of van den stamgod. Een algemeen erkend gezag bestaat niet; de afzonderlijke hoofden over een dorp of hoogstens een gouw hebben al naar hun persoonlijke eigenschappen, met name naar gelang van de hun toegeschreven toovermacht, in hun beperkten kring een grooteren of kleineren invloed. Nog overal, waar ter wereld ook, leven de primitieve boeren zoo, als Cunow ⁵⁾ de Peruaansche hakbouwers schildert vóór den inval der Inca's: „een ongeordend naast-elkaar van vele onafhankelijke, in onderlinge veeten levende stammen, die elk op zich zelf weer uiteenvielen in min of meer zelfstandige groepen die, door familiebanden bijeengehouden, een bepaald gebied bewoonden”.

In een dergelijken maatschappelijken toestand is het bijna ondenkbaar, dat de weerbare manschap zich tot aanvalsdoeleinden aansluit. Het valt al moeilijk genoeg de gouw, nog moeilijker den stam ter gemeenschappelijke verdediging te mobiliseeren. De boer is nu eenmaal immobiel, vastgeworteld aan de aarde, als de plant die hij verbouwt. Zelfs al is hij rechtens vrij om te gaan waarheen hij wil, toch blijft hij door zijn bedrijf ook dan nog „glebae adscriptus” *. Trouwens, welk nut zou een rooftocht ook hebben in een land, dat zoover het oog reikt enkel door boeren bewoond wordt? De eene boer kan den anderen niets ontrooven, dat hij zelf niet reeds heeft. Bij de extensieve cultuur op dezen trap van de maatschappij, waar men zich in overvloed van bouwland verheugt,

* Middeleeuwsch Latijn, = aan de aardkluut gebonden. (N. v. d. V.)

komt ieder van hen door middel van luttel arbeid in het bezit van al wat hij behoeft, terwijl al wat daar boven uit gaat, overtollig zou zijn en de inspanning om het te verkrijgen verloren moeite, zelfs al kon men het buitgemaakte koren langer bewaren dan in die eenvoudige levensomstandigheden mogelijk is, waar het spoedig, door het weer aangetast of door mieren aangevreten, te loor gaat. Zoo moet volgens Ratzel de Centraal-Afrikaansche boer het overtollige gedeelte van zijn oogst zoo snel mogelijk in bier omzetten, om het niet geheel te verliezen.

Om al deze redenen ontbreekt den primitieven landbouwer elke begeerte naar offensieve krijgsbedrijven, zooals die als kenmerkend verschijnsel wel aangetroffen wordt bij jagers en nomaden: de oorlog kan den boer geen voordeel opleveren. En deze vredelievende gezindheid wordt nog verstrekt, doordat zijn werkzaamheden de krijgshaftigheid niet juist ten goede komen. Hij is wel sterk van spieren en volhardend, maar langzaam in zijn bewegingen en aarzelend in zijn besluiten, terwijl het leven van den jager en den nomade een leerschool vormt van snelheid, beslistheid en krachtadig optreden. Vandaar dat de primitieve boeren meestal zachtmoediger van aard zijn dan jagers- of herdersvolken*. Kortom: in

* Deze zielkundige tegenstelling is, hoewel in vele gevallen stellig bewezen, geen vaste regel. Grosse („Formen der Familie”, p. 137) schrijft: „Sommige schrijvers over cultuurhistorie stellen de landbouwers als vredelievende volksstammen tegenover de oorlogzuchtige nomaden. Nu kan men van hun bedrijfsleven wel niet, zooals van de veeteelt, zeggen, dat het vanzelf tot het krijgsbedrijf opleidt en daartoe uitlokt; maar desniettemin treft men juist in landbouwgebieden tal van de oorlogzuchtigste en wreedste volkeren aan, die er maar ergens ter wereld bestaan. De wilde kannibalen van den Bismarckarchipel, de bloeddorstige bewoners van

de economische en sociale omstandigheden binnen het door landbouwers bewoonde gebied bestaat geen differentieering, die tot hooger opgevoerde integrering aanleiding zou kunnen geven; er bestaat geen drang en evenmin eenige mogelijkheid tot gewelddadige onderwerping der buurstammen; hier kan derhalve geen „staat” ontstaan en is er ook nimmer een ontstaan. Ware de stoot hiertoe niet van buiten af gegeven, door groepen die een andere leefwijze volgden — dan had de primitieve boer den staat nooit uitgevonden.

c — **Volkeren op den drempel van den staat** (Nomaden en Vikings).

Daarentegen vinden wij bij den *herdersstaat*, ook al beschouwen wij dien afgescheiden van andere stammen, een gansche reeks staatsvormende factoren aanwezig; en in overeenstemming daarmee is de staatsvorming bij de *meer ontwikkelde* herders reeds bijna afgewerkt, namelijk tot op het laatste kenmerk, dat naar onze moderne zienswijze noodig is om het begrip staat volledig te maken: de duurzame vestiging in een bepaald vastbegrensd gebied.

De eerste factor is een economische. In het leven van den herder kan zich namelijk ook zonder ingrijpen van gewelddadige niet-economische invloeden, toch een niet onbelangrijke differentieering in vermogen en inkomen ontwikkelen. Zelfs indien wij uitgaan van een ondersteld volkomen gelijk bezit aan kudden in den aanvang, dan

de Fidzji-eilanden, de moordlustige inboorlingen van Dahome en Aschanti — deze allen houden zich bezig met den „vreedzamen” landbouw. En al mogen de overige plantentelers dan al niet zó kwaadaardig zijn als de genoemde, toch moeten wij de zachtmoedigheid van de meesten hunner op zijn minst vrij twijfelachtig noemen”.

nog kan en zal binnen korten tijd de een rijker, de ander armer zijn. De fokker van bijzondere bekwaamheid zal zijn kudde snel zien aangroeien, terwijl een stoutmoedig jager en hij die het vee met bijzondere zorg bewaakt dit beter tegen de decimeering door roofdieren zullen kunnen beschermen. Het geluk doet er ook iets aan toe: de één vindt extra goede weidegronden en gezond drinkwater, de ander ziet zich door een besmettelijke veeziekte, een sneeuwstorm of samoem van zijn geheele vermogen beroofd.

Vermogensverschillen nu hebben overal klasse-verschillen ten gevolge. De verarmde herder moet zich verhuren bij den rijkgebleven stamgenoot en daalt als afhankelijke beneden hem in aanzien. Dit is een verschijnsel, dat ons vanuit alle drie werelddeelen der oude wereld vermeld wordt, dat is te zeggen overal vandaan, waar nomaden leven. Meitzen ⁶⁾ vermeldt over de nomadische Lappen uit Noorwegen: „300 stuks vee per familie is voldoende; wie er nog slechts honderd heeft, moet in dienst treden bij een der rijken, wier kudden tot 1000 stuks vee tellen”. En dezelfde verslaggever zegt van de Centraal-Aziatische nomaden: „Elke familie heeft 300 stuks vee noodig om onbezorgd te leven; 100 stuks beteekent armoede. Dan geraakt men in schuld en moet men als knecht den akker van den heer bebouwen” ⁷⁾ Vanuit Afrika vermeldt Ratzel ⁸⁾ het bestaan van een soort „Commendatio” bij de Hottentotten: „Wie niets bezat, trachtte zich te verhuren bij de rijken; diens eenig streven was, in het bezit te komen van vee”. Laveleye, die hetzelfde vermeldt van zekere streken van Ierland, leidt zelfs oorsprong en naam van het feudale stelsel (leenstelsel) af van de gebruikelijke leeningen in vee door rijke aan arme stamgenooten: volgens hem was een feod (van od = goed en fee = vee,

later = belooning) het eerste leen, waarmee de groote den kleinen man als cliënt aan zich bond, totdat hij zijn schuld zou hebben afgelost.

In welke mate deze economische en dan ook sociale differentieering reeds in vredelievende samenlevingen van herders begunstigd kon worden door het met het patriarchaat verbonden opper- en offerpriesterambt, als n.l. het hoofd, de oudste een handig gebruik wist te maken van het bijgeloof zijner clangenooten om zijn eigen bezit aan kudden te vergrooten, is een punt, dat hier maar even aangestipt kan worden.

Intusschen blijft deze differentieering, zoolang het politieke middel geen invloed uitoefent, binnen zeer bescheiden grenzen beperkt. Kunde en bekwaamheid zijn niet zonder uitzondering erfelijk, de grootste veestapel valt uiteen, als in één tent vele erfgenamen tezamen opgroeien, en het geluk is wisselvallig. In onze dagen nog is de rijkste man onder de Zweedsche Lappen in korten tijd zóó totaal verarmd, dat hij vanwege de regeering moest worden onderhouden. Al deze factoren hebben de strekking, den toestand steeds weer tot dien van de oorspronkelijke economische en sociale gelijkheid te doen naderen *. „Hoe vredelievender, primitiever en echter de nomade is, zooveel te minder bestaat er een merkbaar verschil in bezit. Aandoenlijk is het, de vreugde te zien, waarmee een oud vorst der Tsaidammongolen zijn cijns Geschenk: een handvol tabak, een stuk suiker en 25 kopeken, in ontvangst neemt” ⁹⁾.

Een duurzame en belangrijke verstoring van dit even-

* Een doorslaggevend iets daarbij is nog, dat in deze samenlevingsvormen overal de rijke door de openbare meening gedwongen wordt tot groote, dikwijls vorstelijke, soms zelfs ruïneuze geschenken.

wicht brengt pas het politieke middel teweeg: „Waar strijd gevoerd wordt en buit veroverd, daar bestaan grootere verschillen, tot uitdrukking komende in het bezit van slaven, vrouwen, wapens en kostbare rijdieren”¹⁰.

Het bezit van slaven! De nomade is het die de slavernij heeft uitgevonden en daarmee de kiem gelegd voor den staat, in zooverre hier voor het eerst de ééne mensch systematisch de arbeidskracht van den anderen tot eigen voordeel aanwendt.

Ook de jager voert oorlog en maakt gevangenen. Doch hij maakt deze niet tot slaven, maar doodt ze of neemt ze op in zijn stam. Wat zou hij met slaven moeten beginnen? Jachtbuit kan men nog veel minder opstapelen, „kapitaliseeren”, dan koren. De gedachte, een mensch te maken tot een arbeidsautomaat, is pas kunnen opkomen in een phase van de economische ontwikkeling, waarin een vermogen, een stamkapitaal, gevormd is, dat slechts door de hulp van afhankelijke arbeidskrachten voordeel afwerpen kan.

Deze toestand wordt pas bereikt in het herdersstadium. Zonder vreemde hulp schieten de krachten van één familie tekort, om een kudde van eenigszins grooteren omvang bijeen te houden en tegen aanvallen van menschen of dieren te beschermen. Vóór het politieke middel zich doet gelden, zijn zulke hulpkrachten slechts schaarsch: de genoemde arme clangenooten en vluchtelingen uit vreemde stammen, die wij overal als beschermelingen in het gevolg en de afhankelijkheid van de groote herdersvorsten aantreffen¹¹. Het komt ook wel voor, dat hier of daar een heel volk van arme herders half vrijwillig in dienst treedt bij een rijker: „De positie van heele volkeren ten opzichte van elkander wordt geregeld door hun

bezit. Zoo streven de Toengoezen, die zeer arm zijn, er naar, te leven in de nabijheid van een Tschoektschenederzetting, omdat deze, rijker dan zij, hen als herders bij hun rendierkudden gebruiken; zij worden dan betaald met rendieren. En de onderwerping van de Oeral-Samojeden door de Sirjenen was het gevolg daarvan, dat deze de eerstgenoemden vooraf geleidelijk van hun weidegronden hadden beroofd”¹².

Misschien vormt dit laatste geval, dat reeds sterk aan de verhouding tusschen twee staten doet denken, een uitzondering. Maar overigens zijn de in de clan voorhanden kapitaallooze arbeidskrachten niet voldoende, om werkelijk groote kudden te hoeden. Toch leidt het bedrijf zelf tot het gebruik van deze arbeidskrachten. Immers, wil men vermijden, op een gedeelte weidegrond al te veel vee te plaatsen, hetgeen niet zonder schade kan geschieden, — „überstossen” noemt men dit in de Zwitsersche Alpen —, dan moet men de kudde over verschillende weiden verdeelen. Hiermee vermindert men in dezelfde mate de kans, zijn geheele bezit aan vee te verliezen: dan toch zullen ziekten, stormen en dergelijke steeds slechts een deel te gronde richten, terwijl ook de vijand op de grenzen niet alles in eens kan rooven. Daarom is b.v. bij de Herero's „ieder bezitter van eenige beteekenis genoodzaakt, naast de eigenlijke hoofdstapel steeds enkele andere partijen vee te houden, waarover jongere broers of andere naaste verwanten, of bij gebrek daaraan vertrouwde oude knechten het opzicht hebben”¹³.

Dit is de reden, waarom de ontwikkelde nomade den gevangen genomen vijand spaart: hij kan hem gebruiken als weide-slaaf. Den overgang van dooden tot knechten kunnen wij nog waarnemen in een religieus gebruik bij de Scythen: bij hun gouw-heiligdommen werd van elke

honderd krijgsgevangenen er altijd één geofferd. Lippert, die dit feit mededeelt¹⁴, ziet hierin „het optreden van een beperking, welke oorzaak klaarblijkelijk gelegen is in de waarde, die de gevangen vijand als knecht voor een herdersvolk gekregen had”.

Met de inlijving van de slaven in den herdersstam is de staat — enkel op het gezeten leven in een vastbegrensd gebied na — naar zijn essentiele elementen gereed. Zijn v o r m is overheersching en zijn i n h o u d uitbuiting van menselijke arbeidskrachten voor economische doeleinden. En nu kan de economische differentiatie en de sociale klassenvorming in een heel ander tempo vorderen.

De kudden der grooten, verstandig verdeeld en door tal van gewapende knechten beter bewaakt dan die van de kleine gewone vrijen, blijven in den regel op hun oude getalsterkte of groeien door het grootere aandeel in den buit, dat de rijke ontvangt — groter al naarmate hij meer (onvrije!) krijgslieden in het veld brengt —, sneller aan dan de andere. Het opperpriesterambt werkt verder mede, om een steeds bredere kloof tusschen de te voren gelijke clangenooten te doen ontstaan, totdat een echte adel, de rijke nakomelingen van de rijke patriarchen, tegenover de kleine gemeenvrijen staat. „De Roodhuiden kennen zelfs in hun meest ontwikkelde samenlevingsvormen geen adel noch slavernij¹, en dit is het meest kenmerkende onderscheid tusschen hun maatschappelijke organisatie en die van de oude wereld. Beide instellingen ontwikkelen zich pas op den grondslag van

¹ Deze verklaring van Lippert is niet volkomen correct. De op h o o g e r trap van beschaving staande gezeten jagers en visschers van Noordwest-Amerika kennen zoowel het een als het ander.

het patriarchaat der veeteelende volkeren”¹⁵. Bij alle ontwikkelde herdersvolken vinden wij dan ook de sociale splitsing in drie klassen: Adel, vrijen en slaven. Mommensen¹⁶ zegt, dat in het bijzonder „alle Indogermaansche volkeren de slavernij als rechtsinstelling” kennen. En wat geldt van de Ariërs en de Semieten van Azië en Afrika (de Masai en Wahuma-volken enz.) en van de Mongolen, geldt eveneens van de Hamieten. Bij alle Foelben (= Fellata's) van de Sahara „is de maatschappij verdeeld in vorsten, hoofden, vrijen en slaven”¹⁷. Wederom hetzelfde vinden wij, wat trouwens vanzelf sprekend is, overal, waar rechtens slavernij bestaat, b.v. bij de Hova's¹⁸ en hun Polynesische verwanten, de „Zee-nomaden”. De mensch scheidt zich overal, volgens zielkundige wetten, onder dezelfde omstandigheden dezelfde rechtsorde, volkomen onafhankelijk van kleur en ras.

Aldus raakt de herder langzamerhand gewoon aan den oorlog als kostwinning en aan het profijt trekken uit den arbeidsautomaat, dien hij zich in den onderworpen mensch verschaft heeft. En men moet toegeven, dat zijn geheele levenswijze hem wel drijven moet tot het voortdurend meer gebruik maken van het „politieke middel”. Even behendig en vastberaden als de primitieve jager, is hij sterker van lichaamsbouw dan deze, wiens voedselvoorziening te ongeregeld is, dan dat hij tot de hoogste mate van grootte en kracht zou kunnen opgroeien, die voor de soort bereikbaar is. De herder evenwel, wien in de melk zijner kuddedieren een ononderbroken stroom van voedingsmiddelen ten dienste staat, en die vleeschvoeding tot zich kan nemen zoo vaak hij wenscht, groeit haast overal uit tot „reus”: de Arische paardnomade zoo goed als de runderweidende herder van Azië en Afrika,

b.v. de Zoeloe. Ten tweede is het zielental van den herdersstam veel talrijker dan dat van de jagershorde, niet slechts, omdat een bepaald gebied den volwassenen een veel grooter opbrengst aan voedingsmiddelen kan leveren, maar vooral ook, omdat de zoogtijd der moeders door de beschikking over dierlijke melk verkort wordt, en diensengevolge een grooter aantal kinderen geboren en grootgebracht kan worden. Daardoor zijn de grassteppen der oude wereld geworden tot die onuitputtelijke, periodiek overstromende menschenréservoirs, tot de „vaginae gentium”.

Wij vinden hier dus een belangrijk grooter aantal van weerbare mannen dan bij de jagers, ieder voor zich sterker, maar toch allen gezamenlijk minstens even vlug in hun bewegingen als de jagershorde — de ruiters onder hen, te paard of op kameelen, zelfs onvergelykelijk veel vlugger —, en dit grootere aantal van elk op zichzelf voortreffelijke individuen, tezamen verbonden door een organisatie, zooals slechts onder de schuts van den slavenhoudenden, aan heerschen gewenden patriarch mogelijk is, die reeds door zijn beroepswerk daartoe gevormd wordt, een organisatie, waarmee de eed van trouw, die de jonge krijgers uit den jagersstam tot een los samenhangend gevolg rondom het opperhoofd vereenigt, in 't geheel niet kan worden vergeleken.

Voor den jager toch is het het voordeeligt, alleen of in kleine groepen op jacht te gaan, terwijl de herder zich het best voortbeweegt in den grooten stoet, waarin de enkeling het best beveiligd is, en die in ieder opzicht een legerstoet vormt, zooals de rustplaats met het volste recht een kamp genoemd mag worden. Zoo ontstaan vanzelf door dagelijksche oefening de handigheid in het manoeuvreeren, de strenge orde en de krachtige disci-

pline. „Men zal wel niet ver mistasten”, zegt Ratzel ¹⁹, „als men tot de krachten die de discipline in het leven van den nomade hebben veroorzaakt, mede de sinds onheuglijke tijden gelijk gebleven tentorde rekent. Ieder mensch en ieder ding heeft zijn vaste, van ouds bepaalde plaats in de tent; vandaar de snelheid en orde, waarmee men oppakt en afbreekt, opslaat en nieuw inricht. Iets ongehoords ware het, zoo iemand van plaats verandert zonder bevel of dringende noodzaak. Dank zij deze vaste orde alleen kan de tent met haar geheelen inboedel binnen den tijd van één uur worden ingepakt en opgeladen”. Deze zelfde oeroude, in jachtbedrijf en oorlog en op vreedzame zwerftochten beproefde orde bij den herdersstam heerscht nu evenzeer als deze op marsch is tegen den vijand. En dit maakt hen tot de beroepsstrijders, die zij zijn, onweerstaanbaar zoolang althans de „staat” geen nog hooger georganiseerde en machtiger verbanden schept. De begrippen herder en strijder worden identiek. Wat Ratzel van de Centraal-Aziatische nomaden zegt ²⁰, geldt van alle: „De nomade is als herder een economisch, als strijder een politiek begrip. Voortdurend bestaat voor hem de verleiding, van een andere bezigheid, welke die ook zij, over te gaan tot oorlog en roof. Alles heeft voor hem een vredes- en een oorlogskant, een kant van eerlijke kostwinning en een van roof; al naar de omstandigheden brengt hij de eene of de andere voor den dag. Zelfs vischerij en zeevaart sloegen in handen van de Oost Kaspijsche Turkmenen om tot zeeroof . . . De gang van zaken in het schijnbaar vreedzame herdersleven bepaalt dien van den oorlog; de herdersstaf wordt verwisseld voor het wapen. In den herfst, als de paarden versterkt van de weide komen, en het schaapscheren voor de tweede maal gedaan is, gaat de nomade zich bezinnen, welken wraak-

of rooftocht (Baranta, letterlijk = vee maken, vee rooven) hij tot op dat moment heeft uitgesteld. Hierin uit zich zijn rechtsgevoel, dat hem er toe leidt, bij rechtsgeschillen, in eerezaken en bij bloedwraak, gebruik makende van het recht van den sterkste, vergelding en waarborgen te zoeken in het meest waardevolle, dat de vijand bezit, namelijk zijn kudden. De jonge man, die nog nooit aan een Baranta heeft deelgenomen, moet zich den naam Batir, held, nog waardig maken, en heeft nog geen aanspraak op eer en aanzien. Men schept behagen in het avontuur maar verheugt zich daarnaast in het verworven bezit; en zoo ontwikkelt zich uit de begeerte naar wraak de zucht tot heldhaftige avonturen, en daaruit die tot roof: een trits van telkens minder respectabele neigingen”.

Juist als bij de landnomaden staan de zaken ook bij de zeenomaden, de „Vikings”, te meer waar deze in de voor de wereldgeschiedenis belangrijkste gevallen niets anders zijn dan landnomaden, die hun geluk op zee beproefd hebben.

Wij hebben zoojuist een van die talloze feiten vermeld, die toonen, hoe de herder zich niet lang bedenkt, vóór hij ten behoeve van oorlog en roof inplaats van het paard of het „schip der woestijn”, het zeeros gaat gebruiken. Dit geval betrof de Oost-Kaspische Turkmenen²¹. Een ander voorbeeld leveren de Scythen: „Op het moment, dat zij den nabuurstammen de kunst der zeevaart afzien, veranderen zich de zwervende herders, de „eerzame paardenbestuurders en melketers en haveloozen, de rechtvaardigste menschen” van Homerus (Ilias XIII, 3), juist zooals hun Skandinavische broeders van de kusten der Noord- en Oostzee, in koene zeevaarders. Strabo klaagt (Cas. p. 301): Sinds zij zich op zee waagden, zijn

zij, zeeroof plegend en ieder die niet tot hen behoort vermoordend, slechter geworden, en terwijl zij betrekkingen aanknoopen met vele volkeren nemen zij de e l a a n h u n k l e i n h a n d e l en verkwisting”²². Als de Phoeniciërs inderdaad „Semieten” geweest zijn, vormen zij een ander voorbeeld van de verandering van land- in zee- „Bedoeïenen” (d.w.z. strijdlustige roovers), en wel een, dat voor de wereldgeschiedenis buitengewoon belangrijk is. Dezelfde transformatie heeft waarschijnlijk plaats gehad bij het meerendeel van de talrijke volkeren, die vanaf de vroegste tijden waarover wij door de Egyptische oudheidkundige vondsten ingelicht worden tot nu toe de rijke landen rondom de Middellandsche zee, van de Klein-Aziatische, Dalmatische en Noord-Afrikaansche kust uit, gebrandschat hebben. Zoo werden de Hellenen in Egypte oorspronkelijk niet toegelaten²³, terwijl de Noord-Afrikaansche „Mooren”, een mengvolk, welks beide deelen, Arabieren zoowel als Berbers, oorspronkelijk landnomaden waren, als Rifpiraten misschien het beroemdste voorbeeld van deze verandering vormen.

Intusschen kunnen zeenomaden, d.w.z. zeeroovers, ook zonder den overgangstrap van het herdersbestaan direct uit „jagersvolken” voortkomen, n.l. uit visschersstammen. Wij leerden zoojuist de oorzaken kennen, waardoor de herder de overhand krijgt over den hakbouwer: het betrekkelijk groote zielen aantal der horden, gepaard met een bedrijf, dat den enkeling opvoedt tot moed en beslistheid en de gemeenschap tot strenge tucht. Dit alles geldt ook voor den van visscherij levenden kustbewoner. Rijke vischwaters maken, zooals de Noord-West-Indianen (Tlinkits enz.) bewijzen, een belangrijke dichtheid van bevolking mogelijk, en daarbij tevens het slavenhouden, daar de slaaf bij de vischvangst meer wint, dan

zijn onderhoud kost; en zoo komt het, dat wij hier — het eenige voorbeeld daarvan onder de Roodhuiden — een geregelden vorm van slavernij aantreffen, en dientengevolge ook zekere duurzame economische verschillen tusschen de vrijen onderling, die den indruk maken van een soort plutocratie, overeenkomstig de toestanden bij de herders. Het bevelen over slaven gewent ook in dit geval aan de heerschappij en ontwikkelt den smaak in het „politieke middel”; en hier vindt deze wensch evenals ginds steun in de strenge discipline, die het beroep, in dit geval de zeevaart, ontwikkelt. „Eén van de grootste voordeelen der gemeenschappelijke vischvangst is dit, dat de bemanning der visschersbooten, die, als de schepen een zekere grootte hebben overgaat tot het kiezen van een aanvoerder, geoefend wordt in een strenge tucht, omdat het welslagen van den tocht volkomen afhankelijk is van de volstrekte gehoorzaamheid aan den aanvoerder. De regeering van het schip vergemakkelijkt dan in den vervolge die van den staat. In dit leven van een volk als de bewoners der Salomo-eilanden, die meestal geheel tot de wilden worden gerekend, is ontegenzeggelijk het eenige doel, waarop aller krachten samengetrokken worden, de scheepvaart”²⁴. Dat de Noord-West-Indianen niet zulke beroemde zeeroovers zijn geworden als hun medebroeders in het ambacht uit de oude wereld, ligt enkel daaraan, dat zich in de binnen hun bereik liggende landen nergens een op hoog peil staande rijke cultuur ontplooid heeft; aan zeeroof doen echter alle meer ontwikkelde visschers. Tengevolge van deze omstandigheden bezitten de „Vikings” evenzeer de geschiktheid, het politieke middel tot basis van hun economisch bestaan te verkiezen als de herders; zij zijn dan ook, evenals deze, in grooten getale tot statenstichters geworden. In het vervolg zullen wij de

door hen gestichte staten als „zeestaten” onderscheiden van de door herders (en in de Nieuwe wereld door jagers) gestichte „landstaten”. Over de eerste moeten wij in de volgende hoofdstukken uitvoerig spreken, wanneer wij de vormen waarin de ontwikkelde veroveringsstaat zijn afsluiting vindt, behandelen. Voorloopig, namelijk zoo lang wij handelen over het ontstaan van den staat en over den primitieven veroveringsstaat, mogen wij ons bepalen tot den landstaat, en den zeestaat buiten beschouwing laten, en wel omdat deze, hoewel in beginsel volkomen denzelfden aard en dezelfde ontwikkeling vertoonende als gene, toch den typischen gang van de ontwikkeling minder duidelijk laat zien.

d — Het ontstaan van den staat

De met de herders noch in aantal noch in individueele strijdwaarde te vergelijken jagershorden kunnen dezen bij de botsingen die van tijd tot tijd voorkomen, natuurlijk niet weerstaan. Zij wijken uit naar steppen en berglanden, waar de herders hen niet willen of kunnen volgen, omdat het vee daar geen weideplaatsen vindt; of zij gaan met hen een soort cliënten-overeenkomst aan: een verschijnsel, dat men vooral in Afrika dikwijls en reeds sinds oeroude tijden aantreft. Reeds de Hyksos werden bij hun komst in het Nijldal door zulke afhankelijke jagers vergezeld. Uit dergelijke botsingen is echter nimmer een „staat” ontstaan. Want al mag de jager misschien een geringe schatting in den vorm van jachtbuit betalen in ruil voor de verleende bescherming, en al maakt hij zich verdienstelijk als verkenner of schildwacht, toch zal hij, de „anarchist van de praktijk”, den dood verkiezen boven regelmatigen arbeid in gedwongen dienstbaarheid. Ook de boer met zijn ongedisciplineerde landweer, be-

staande uit ongeoefende en op zichzelf staande strijdkrachten, kan den stoot der bereden herders op den duur niet weerstaan, zelfs niet al is hij sterk in de meerderheid wat het aantal aangaat. Maar de boer wijkt niet uit, want hij is vastgeworteld aan zijn land; en hij is aan regelmatigheid van arbeid reeds gewend. Hij blijft, laat zich onderwerpen, en betaalt den overwinnaar schatting: dat is de oorsprong van den landstaat in de oude wereld.

In de Nieuwe wereld, waar de groote weidedieren — rund, paard en kameel — oorspronkelijk ontbraken, wordt de rol van den herder vervuld door de hoogere jagersvolken, die ook nog verre de meerderen van den hakbouwer zijn in wapenhandel en krijgstucht. „De tegenstelling van herdersvolken en landbouwers, die in de Oude wereld als de kultuurverwekkende factor optreedt, wordt in de Nieuwe gereduceerd tot die tusschen zwervende en gezeten volksstammen. Zooals Iran tegen Toeran, zoo vechten de akkerbouwdrijvende Tolteken tegen de wilde maar wat militaire organisatie aangaat hoog ontwikkelde benden, die van het Noorden uit binnenvallen”²⁵.

Dit geldt niet slechts van Peru en Mexico, maar van heel Amerika, een sterk bewijs voor de opvatting, dat 's menschen aanleg overal gelijk is en onder de meest verschillende voorwaarden op economisch en geografisch gebied doorwerkt: waar hij de kans schoon ziet en er de macht toe bezit, geeft de mensch de voorkeur aan het politieke boven het economische middel. Ja, misschien staat hij hierin niet alleen: volgens Maeterlinck in „Het leven der bijen” moet een bijenvolk, als het eenmaal de ontdekking heeft opgedaan, dat de honing inplaats van door moeitevolle verzameling ook door roof uit een vreemden korf is te verkrijgen, voorgoed voor het „economische

middel” bedorven zijn. Uit werkbijen zijn roofbijen ontstaan.

Als wij de statenvormingen van de Nieuwe wereld, die voor den grooten gang der wereldgeschiedenis toch geen beteekenis gekregen hebben, buiten beschouwing laten, dan hebben wij de tegenstelling tusschen landbouwers en herders, tusschen arbeidenden en roovers, tusschen laagland en weidesteppe, als de drijfkracht van alle historie en als de oorzaak van het ontstaan van alle staten te beschouwen. Ratzel, die de sociologie van den geografischen kant aanvatte, heeft dit treffend aldus uitgedrukt: „Dat het nomadendom niet enkel verwoestend op de cultuur der gezeten bevolking inwerkt, herinnert ons aan het feit, dat wij van dit oogenblik af aan niet meer alleen met stammen, maar ook met s t a t e n te doen krijgen, en wel met staten die behooren tot de machtigste die wij kennen. In het krijgshaftig karakter der nomaden ligt een groote statenscheppende macht, wier uitwerkingen in de door nomadendynastieën bestuurde en door nomadenlegers beheerschte groote staten van Azië — het door Turken geregeerde Perzië, het door Mongolen en Mandschoe's veroverde en bestuurde China, en de Mongolen- en Radsjpoetenstaten van Indië — nog niet zoo duidelijk zijn aan te toonen als aan den rand van de Soedan, waar de ineensmelting van de eerst vijandig tegenover elkaar staande, later in vruchtbare samenwerking vereenigde bevolkingselementen nog niet zoo ver gevorderd is. Nergens blijkt zoo duidelijk als hier, op de grens tusschen nomadenstammen en landbouwers, dat de gunstige gevolgen voor de cultuur, die uit de botsing tusschen deze beide groepen ontstaan, niet uit een vreedzaam beschavingsarbeid dezer nomaden voortvloeien, maar als maatregelen met een vijandige strekking voor-

eerst alle vredelievende bemoeiingen tegenwerken, ja benadeelen. De beteekenis der nomaden is gelegen in hun talent, de gezeten en licht uiteenvallende volksstammen krachtadig tot een eenheid te verbinden. Dit sluit echter niet uit, dat zij daarbij veel van de door hen onderworpen bevolking kunnen leeren Wat evenwel al deze vlijtige en vaardige menschen niet hebben noch kunnen hebben, dat is de wil en de kracht tot heerschen, de krijgshaftige geest en de zin voor staatkundige orde en rangorde. Dit maakt de uit de woestijn geboortige heeren der Soedanstaten tot meesters over hun negervolken, gelijk de Mandschoe's over hunne Chineezers. Wat komt hier nu echter anders tot uitdrukking dan de van Timboektoe tot Peking heerschende wet, dat bevoorrechte scheppingen onder de staten ontstaan in de aan uitgestrekte steppen grenzende rijke landbouwstreken, waar de hoog ontwikkelde materiele cultuur der gezeten bevolking gewelddadig in dienst gesteld wordt van de wilskrachtige, krijgslustige geboren heerschers uit de steppe?" 26

Bij het ontstaan van den staat tengevolge van de onderwerping van een landbouwend volk door een herdersstam of door zeenomaden kan men zes tijdperken onderscheiden. De hier volgende schets van elk dezer ontwikkelingsstrappen gaat echter niet uit van de overtuiging, dat een staat steeds in werkelijkheid deze gansche trappenreeks stap voor stap moet bestijgen: er zijn er meerdere, die een of meer dezer trappen overgeslagen hebben. Toch is hier in geen deele sprake van een theoretische constructie: van elke ontwikkelingstrap vinden wij in de wereldgeschiedenis en de ethnologie talrijke vertegenwoordigers; en er zijn ook staten, die blijkbaar alle stadia achtereenvolgens doorloopen hebben.

Het eerste stadium is een grensoorlog, waarbij roof en moord aan de orde van den dag zijn; eindeloos woedt de strijd, van vrede noch wapenstilstand is sprake: mannen worden gedood, vrouwen en kinderen meegevoerd, kudden geroofd, hofsteden verbrand. Worden de aanvallers met bebloede koppen teruggejaagd, dan komen zij, vast aaneengesloten door den plicht der bloedwraak, in steeds grooteren getale toch weer terug. Soms vermannen zich wel de eedgenooten, roepen de landweer samen, en een enkele maal gelukt het hen misschien ook, den op de vlucht geslagen vijand tot staan te brengen en hem den lust tot terugkeer voor eenigen tijd te benemen; maar te bezwaarlijk is de mobiliseering, te lastig de verzorging van de boerenlandweer, die niet gelijk de vijand zijn kudden, ook harerzijds een bron van voedingsmiddelen met zich mee kan voeren in de woestijn — wij hebben in Zuid-West-Afrika ondervonden, wat een voortreffelijk gedisciplineerde meerderheid, steunende op een tros en spoorwegen voor levensmiddelen-aanvoer en met de millioenen van het Deutsche rijk achter zich, moest verdragen om een handvol woestijnkrijgers onschadelijk te maken! — en ten slotte wenkt hen, de boeren, de torenspits van het dorp, en is de drang naar de braakliggende akkers thuis te machtig. Zoo wint ook in die gevallen ten slotte de kleine, maar vastaaneengeklonken en toch zoo beweglijke macht het bijna steeds van de grootere maar versnipperde massa: de panther wint het van den buffel. Dit is het eerste stadium van staatsvorming. De ontwikkeling kan eeuwen, ja tientallen van eeuwen op dezen trap blijven staan, zooals het volgende buitengewoon kenmerkende voorbeeld toont: „In vroeger tijd grensde elk weidegebied van een Turkmenenstam aan een uitgestrekte zone, die men het roofgebied van den stam kon

noemen. Tientallen jaren lang was het heele Noorden en Oosten van Chorasán meer in het bezit van de Turkménen, Jomoeden, Goklanen en andere stammen uit de naburige steppen dan van de Perzen, die slechts in naam de heerschappij uitoefenden. Op dergelijke wijze waren sommige grensstreken van Khiwa en Boekhara aan de rooftochten der Tekintsen blootgesteld, tot men er in slaagde, met geweld of door beloften andere Turkménenstammen als stootkussen tusschen de beide partijen in te drijven. Ontelbare andere voorbeelden levert de geschiedenis van de reeks oasen, die Oost- en West-Azië verbindt dwars door de Centraal-Aziatische steppen heen, waar van ouds de Chineezén door het bezit van strategisch belangrijke punten als de oase Chami de opperheerschappij in handen hadden. Voortdurend was het het streven der nomaden, vanuit het Zuiden of het Noorden aan te landen bij die vruchtbare terreinen die hen lokten als de eilanden der gelukzaligen, en voor elke horde, onverschillig of zij als overwinnaar aftrok of verslagen vluchtte, stond de steppe als een veilig toevluchtsoord open. Al is door de taai volgehouden maatregelen tot verzwakking van het Mongoolse ras en de feitelijke onderwerping van Thibet het ergste gevaar afgewend, toch heeft de laatste Dunganenopstand bewezen hoe gemakkelijk nog de golven van zulk een beweeglijke volksmassa over deze eilanden van cultuur heenspoelen. Slechts door de vernietiging van het nomadendom zou hun een ongestoord bestaan gewaarborgd zijn; maar dit is onmogelijk, zoolang er in Centraal-Azië steppen gevonden worden ²⁷.

Tot dit eerste stadium moet men ook de uit de geheele geschiedenis der oude wereld bekende volksverhuizingen rekenen, voorzoover deze geen verovering maar enkel

plundering ten doel hadden; plundertochten, zooals waaronder West-Europa vanaf de landzijde door Kelten, Germanen, Hunnen, Avaren, Arabieren, Magyaren, Tataren, Mongolen en Turken en van de zeezijde uit door de Vikings en de Saracenen te lijden heeft gehad. Ver buiten hun gewone roofgebied uit trekkende, overstroonden zij geheele werelddeelen, verdwenen, keerden weder, kwijnden spoorloos weg, maar lieten niets dan een woesténié achter. Niet zelden echter gingen zij in een deel van het overstroemde gebied direct over tot het zesde en laatste stadium van staatsvorming, door een duurzame heerschappij over de boerenbevolking te grondvesten. Ratzel schildert deze massa-strooptochten voortreffelijk in de volgende passage: „Een sterk contrast met deze voorzichtige en als het ware doorsiepelende beweging vormen de tochten der groote nomadenhorden, die zich met huiveringwekkend geweld vooral van Midden-Azië uit over de daaraan grenzende landen uitstortten. De nomaden van dit gebied vereenigen evenals die van Arabië en Noord-Afrika, een groote beweeglijkheid, gevolg van hun levenswijze, met een straffe organisatie, die de krachten der gansche volksmassa op één enkel doel kan concentreren. Juist het nomadendom onderscheidt zich door de gemakkelijkhéid, waarmee uit het patriarchale stamverband despoten opstaan, wier macht onafzienbaar ver reikt. Daardoor ontstaan massabewegingen, die zich tot andere verplaatsingen van menschengroepen verhouden als een gezwollen stroom in de vlakte tot een bestendig maar onmerkbaar vlietend bronaderstelsel in het gebergte. Hun wereldhistorische beteekenis blijkt echter even duidelijk uit de geschiedenis van China, Indië en Perzië als uit die van Europa. Juist zooals deze nomaden rondtrokken in hun wei-

degebied, met vrouwen en kinderen, slaven, wagens, kudden en verdere have, overvielen zij de aangrenzende landen; en wat zij door deze ballast aan snelle beweeglijkheid verloren, dat wonnen zij aan onweerstaanbare kracht. Door hun massa drijven zij de verschrikte bevolking vóór zich uit en wentelen zich voort over de uitgemergelde landen die zij veroverd hebben. Evenals zij optrokken met al wat zij hadden, zetten zij zich ook met al hun bezit op de nieuw gekozen plek neder; dit vergrootte de ethnografische waarde van hun vestigingen. Wij herinneren hierbij aan den inval der Magyaren in Hongarije, der Mandschoe's in China, en der Turksche volkeren in de landen van Perzië af tot aan de Adriatische zee toe''²⁸.

Wat hier gezegd wordt van Hamitische, Semitische, Mongoolsche en — althans gedeeltelijk — zeker ook Arische herdersvolken, geldt eveneens voor de Negers, voor zover ook zij een herdersleven leiden: „In de beweeglijke, krijgshaftige herdersvolken onder de kaffers schuilt een expansie-vermogen, dat slechts een verleidelijk doel nodig heeft om tot gewelddadige uitbarsting te komen en de toestanden op ethnologisch gebied wijd en zijd omver te werpen. Zulk een lokaas bood het oostelijk gedeelte van Afrika, dat aan talrijke vreedzame landbouwstammen gelegenheid tot ontwikkeling verschaft had; immers werd hier de stootkracht der nomaden niet, zooals in het binnenland waar het klimaat de veeteelt onmogelijk maakt, van den beginne af aan verlamd. Als alles verwoestende stroomen, zoo stortten zich deze zwervende Kafferstammen uit over de vruchtbare landen aan den Zambezi en die welke zich uitstrekken tot aan het hoogland tusschen het Tanganyika-meer en de kust, waar zij in Oeniamwezi reeds stuitten op de voorposten van een uit het Noorden gekomen Hamitische volkeren-

vloedgolf, de Watoesi's. Gedeeltelijk zijn de oudere bewoners van deze gebieden verdelgd, gedeeltelijk bebouwen zij als hoorigen den eertijds vrijen grond van hun vaderland, en voor de rest zetten zij den strijd nog voort of bewonen zij plaatsens, die tengevolge van hun eenigszins afgelegen ligging door den langs hen voortjagenden storm der verovering gespaard zijn''²⁹.

Wat zich hier nog pas vóór onze oogen heeft afgespeeld, ja zelfs nog zich afspeelt, dat heeft vele duizenden jarenlang „geheel Oost-Afrika vanaf de Zambesi tot aan de Middellandsche zee in opschudding gebracht''. De inval der Hyksos en de minstens vijf eeuwen lang durende onderwerping van Egypte aan deze herdersstammen uit de ten Oosten en Noord-Oosten gelegen woestijnen, „stamverwanten van de volkeren, die tegenwoordig nog hun kudden weiden tusschen den Nijl en de Roode Zee''³⁰, is niets dan de eerstbekende van deze reeks staatsvormingen; er volgden er nog vele, zoowel in het Nijldal zelve als verder zuidwaarts, b.v. het rijk van Muata Jamvo, aan den zuidrand van het midden-Kongogebied, waarvan de Portugeesche handelaars in Angola hoorden in het eind van de 16e eeuw, en het keizerrijk Oeganda, dat pas in onzen tijd voor de militair beter georganiseerde Europeesche machten bezweek. „Woestenij en cultuurgebied liggen nooit en nergens vredig nevens elkander; tusschen hen woedt een rustelooze strijd, maar een strijd vol herhalingen, en eentonig''³¹.

„Eentonig en vol herhalingen'', dat is de heele wereld-geschiedenis in haar grondtrekken, daar de menschelijke psyche eveneens, wat hare grondtrekken aangaat, overal dezelfde is en op gelijke prikkels van de buitenwereld gelijk reageert: bij alle rassen van alle kleuren in alle

werelddeelen, in de tropen als in de gematigde luchtstreken. Men moet alleen zorgen, van voldoende afstand en voldoende hoogte het geheel te beschouwen, zoodat het bonte spel der bijzonderheden de groote massa-bewegingen niet meer aan ons oog onttrekt; dan verbleeken voor onzen blik de „modi” der strijdende, zwervende en arbeidende menschheid, en openbaart ons haar „substantie”, haar eeuwig zich vernieuwende, maar in alle wisselingen eeuwig zichzelf gelijkblijvende wezen, hare „eentonige” wetten*.

Langzamerhand ontstaat uit dit eerste stadium het tweede, en wel dan, wanneer de boer, door duizenden tegenspoeden murw geworden, zich in zijn lot heeft geschikt en van elken tegenstand afziet. Dan begint het zelfs den barbaarschen herder duidelijk te worden, dat een doodgeslagen boer niet meer ploegen, en een omgehakte vruchtboom niet meer dragen kan. Als het kan, laat hij nu in zijn eigen belang den boer leven en den boom staan. De ruitersbende komt nog even als vroeger, weliswaar tot de tanden gewapend maar niet meer in de verwachting van eigenlijken strijd en gewelddadigen roof. Men brandt en moordt slechts zóó veel als noodig is, om het gewenschte respect op peil te houden of een enkel geval van weerbarstigheid te breken. Maar in het algemeen, principieel gesproken, neemt de herder, volgens een tot een vast recht geworden gewoonte — gewoonte-recht is de eerste kiem van alle recht in den staat! —

* Modi en substantia, termen van Spinoza: Substantia = wezen; Modus = bestaansvorm.

Deze alinea geeft duidelijk weer wat het wezen is der sociologie: onder alle wisselende vormen en feiten der geschiedenis de *w e t m a t i g h e i d* van het proces der menschheidsontwikkeling te openbaren. — N. v. d. V.

nog slechts het overschot van den boer. Dat wil zeggen: hij laat hem zijn huis, zijn gereedschappen en voldoende levensmiddelen tot den volgenden oogst*. Een vergelijking: de herder in het eerste stadium is de beer, die den bijenkorf onder het uitrooven tevens vernielt; in het tweede stadium is hij de iemker, die den bijen genoeg honing laat houden, om te overwinteren.

Welk een geweldige vooruitgang in economisch en politiek opzicht, van het eerste tot dit tweede stadium! Wat het eerste betreft: waar vroeger het middel van bestaan voor den herdersstam was de gewelddadige toeëigening zonder meer, en men terwille van het genot van het oogenblik de bron van rijkdom voor de toekomst onbruikbaar maakte, daar gaat men thans economisch te werk; want alle economie beteekent: zijn huishouding met overleg inrichten, terwille van de toekomst het momenteel genot beperken. De herder heeft het „kapitaliseeren” geleerd. Een even groote stap vooruit in politiek opzicht: de niet-bloedverwant, tot nog toe vogelvrij en slechts als een soort jachtbuit beschouwd, verkrijgt een waarde doordat men hem als bron van rijkdom heeft leeren kennen; dit is weliswaar het begin van alle dienstbaarheid, onderdrukking en uitbuiting, maar ook van een de grenzen der bloedverwantschap te buiten gaanden hooger en samenlevingsvorm; en, zooals wij zagen, worden reeds in dit stadium de eerste draden van een rechtsbe-

* „Ratzel schrijft van de Arabieren, „Völkerkunde”, 2e Aufl. (Leipzig und Wien 1894-'95) p. 393: „Veel slaven te houden is om de moeilijkheid van hun voeding onmogelijk. Daarom houdt men geheele volken in onderdanigheid, aan wien men alles afneemt wat boven het noodzakelijk levensonderhoud uit gaat. Men maakt geheele oasen tot domeinen, die men in den oogsttijd bezoekt, om hunne bewoners uit te plunderen: een vorm van heerschappij geheel passend in het woestijnleven”.

trekking gesponnen tusschen roovers en beroofden, om de kloof, die tot dusverre gaapte tusschen wie elkaar slechts als doodsvijanden beschouwden, te overbruggen. De boer krijgt een soort recht op het noodzakelijk levensonderhoud; het wordt tot onrecht, hem, indien hij geen verzet pleegt, te dooden of volkomen uit te plunderen. En meer dan dat! Zachtzinniger gevoelens, betrekkingen die menschelijker en minder brutaal zijn dan het vroegere gewoonterecht, dat aan de verdeeling tusschen den leeuw en de huisdieren deed denken*, worden langzamerhand dooreen geweven tot een nog zwak netwerk van fijne draden, hetgeen later tot algeheele samensmelting en één-wording zal leiden. Nu de herders niet meer blakend van toorn en razend van strijdlust op de boeren aanvallen, vinden dezen ook wel eens gehoor voor een gegronde klacht of wordt een nederig verzoek vervuld. Voor het eerst, zij het nog zeer schuchter en zacht, begint zich de kategorische imperatief der billijkheid, het „wat gij niet wilt dat u geschiedt”, welke regel door den herder voor zoover het zijn bloed- en stam-verwanten betreft, reeds streng in acht genomen wordt, ook in het verkeer met niet-bloedverwanten te doen hooren. Hier vindt men de kiem tot die uiterlijke samensmelting, waarbij uit de kleine horden volkeren en volkerenbonden groeien en eenmaal het begrip „menschheid” tot een levende werkelijkheid zal worden; en evenzeer tot die innerlijke éénwording van de eens zoo verbrokkelde menschenziel, waarbij men van haat tegen de βάρβαροι tot alomvattende menschenliefde komt in het Christendom en Boeddhisme.

* Zie de fabel van Aesopus (1:5), o.a. vertaald door La Fontaine (Fables 1:6), waar van het buitgemaakte hert de koe, de geit en het schaap niets, de leeuw alles krijgt; hier in de beeltenis van ons „leeuwendeel”, het grootste deel. — N. v. d. V.

Nationaliteit en staat, recht en staathuishoudkunde met al hun huidige of toekomstige vertakkingen en uitvloeielsels zijn alle zonder uitzondering ontstaan op dat moment van onvergelykelyk belang voor de wereldgeschiedenis, waarop voor het eerst de overwinnaar den overwonnenen spaarde, om duurzaam voordeel van hem te trekken. Al wat menschelyk is wortelt nu eenmaal diep in de donkere aarde van het dierlyke, evenzeer op het gebied van liefde en kunst als van staat, recht en economie.

Het net van gevoelsdraden waarvan wij gesproken hebben, wordt spoedig nog door iets anders versterkt. Behalve onze Bruin, die zich thans in een iemker getransformeerd heeft, leven er in de woestijn nog andere beren die wel honing lusten. Onze herdersstam sluit de wildbaan voor hen af, en beschermt „zijn” bijenkorf gewapenderhand. De boeren raken er aan gewend, de herders te hulp te roepen als hun gevaar dreigt; zodoende zijn zij in hun oog niet meer roovers en moordenaars, maar redders en beschermers. Men stelle zich het gejuich der boeren voor, als de op wraak uitgetogen schare der heeren de geroofde vrouwen en kinderen en bovendien de afgehouden hoofden of afgetrokken scalpen der roovers mee terugbrengt in het dorp. Hier zijn het geen draden meer die de partijen verbinden, hier wordt een band geknoopt van groote vastheid en taatheid. Hier — in gemeenschappelyk gedragen leed en nood, gemeenschappelyke overwinning en nederlaag, gemeenschappelyke feestvreugde en doodenklacht — wordt de zeer belangryke kracht der „integratie” openbaar, die in den

verderen loop der ontwikke'ing uit de beide oorspronkelijk elkaar vreemde, in afkomst en veelal ook in taal en ras verschillende ethnische groepen ten slotte é é n volk met é é n taal en nationaliteitsgevoel en gemeenschappelijke zeden en gebruiken zal smeden. Er heeft zich een geweldig nieuw gebied geopend, waarop heeren en knechten samen werken voor dezelfde belangen; hieruit ontstaat een stroom van sympathie en saamhorigheidsgevoel. Elk der beide volksdeelen leert, flauw eerst en daarna helderder, in het andere het m e n s c h e l i j k e zien; men bevroedt thans den gelijken aanleg, terwijl men voorheen slechts door het verschil in uiterlijk voorkomen en dracht, in taal en godsdienst tot haat en afkeer werd geprikkeld. Men leert elkaar begrijpen, eerst in de eigenlijke beteekenis van elkaars taal te verstaan, later ook innerlijk; het net der gevoelsbetrekkingen wordt voortdurend dichter.

In dit tweede stadium is al het essentiele van de vorming van den staat in kiem reeds besloten. Geen verdere stap haalt in beteekenis bij dien, welke van het beeren- tot het iemkerstadium voert. Derhalve kunnen wij hier met een kort overzicht volstaan.

Het derde stadium bestaat daarin, dat het „overschot” van hun productie door de boeren zelf geregeld aan het tentenkamp der herders wordt afgeleverd als „schatting”, een regeling die klaarblijkelijk voor beide partijen belangrijke voordeelen meebrengt. Voor de boeren, omdat de kleine wanordelijkheden, die met den tot dusverre geldenden vorm van belastingheffing verbonden waren — een paar doodgeslagen mannen, verkrachte vrouwen, platgebrande hoeven — nu geheel wegvallen; voor de herders, omdat hun „affaire” om in handelstermen te spreken, voortaan geen onkosten noch arbeid meer ver-

eischt, en zij de vrijgekomen tijd en kracht voor „uitbreiding van het bedrijf” kunnen besteden, of met andere woorden nieuwe massa's boeren kunnen onderwerpen. Met dezen vorm van schatting zijn wij door de geschiedenis reeds zeer bekend: Hunnen, Magyaren, Tataren en Turken trokken uit de schatplichtige landen van Europa hun grootste inkomsten. In bepaalde omstandigheden kan de betaling reeds op dezen trap haar karakter als schatting van onderworpenen aan hunne meesters min of meer verliezen, en het voorkomen krijgen van een beschermgeld of zelfs van een vrijwillige bijdrage. Bekend is het verhaal, dat Attila in opdracht van den zwakzinnigen keizer van Byzantium afgeschilderd werd als diens leenman, daar de opgelegde schatting den keizer voorkwam als een steunbijdrage.

Het vierde stadium beteekent weer een zeer gewichtige schrede vooruit, daar het aan de bestaande elementen van den staat de beslissende factor toevoegt, waardoor alleen de ons bekende uiterlijke vorm van „staat” tot stand komt: de plaatselijke vereeniging van de beide ethnische groepen op één gebied. (Zooals men weet kan geen jurist in zijn definitie van den staat het begrip „staatsgebied” missen)*. Van nu af aan worden de oor-

* Bij de Foelbe's bestaat zelfs een soort overgangstoestand tusschen de drie eerste en het vierde stadium, een heerschappij van half inter- en half intranationalen aard: „Het veroverende volk steekt als een polyp een groot aantal armen op verschillende plaatsen tusschen de verraste inboorlingen in, door wier onderlinge verscheurdheid velerlei gelegenheid tot binnendringen verschaft wordt. Zoo vloeien de Foelbe's langzaam de Benoeë-landen binnen en doordringen zij deze onmerkbaar. Terecht wordt dan ook door latere onderzoekers nagelaten, bepaalde grenzen aan te wijzen. Er zijn veel verstrooide vestigingen van Foelbe's, die een bepaalde plaats als middelpunt en tevens machtscentrum beschouwen; zoo

spronkelijk inter-nationale betrekkingen tusschen beide groepen steeds meer tot intra-nationale*.

Deze plaatselijke vereeniging kan uitwendige oorzaken hebben: mogelijk zijn de herders door sterkere horden voorwaarts gedrongen; misschien is de bevolking in de steppe zoodanig gegroeid, dat de weidegronden geen voedsel in voldoende mate meer opleveren; of een veeziekte, die een slachting onder de kudden heeft aangericht, heeft de herders gedwongen, de onafzienbare vlakke te verlaten voor het eng begrensde stroomdal. In het algemeen echter kan men zeggen dat de verhouding tot de boeren zelf reeds de herders noopt, in hun buurt te gaan wonen. De plicht der bescherming tegen de „beren” dwingt hen, op zijn minst een lichte van jonge strijders in de buurt van den bijenkorf te houden, en dit is tegelijkertijd een goede voorzorgsmaatregel, om de bijen af te schrikken van oproerige bewegingen of van eventueele neigingen, een anderen beer als iemker boven zich te plaatsen. Want ook dit is niets zeldzaams: zoo zijn als men de overlevering vertrouwen mag, de zonen van Rurik naar Rusland gekomen.

Voorloopig leidt de plaatselijke samenwoning als bureu nog niet tot staatkundige gemeenschap in den engeren zin, d.w.z. tot een samenhangende eenheid. Waar zij

is Muri voorpost en tegelijk hoofdplaats van de talrijke Foelbenederzettingen, verspreid langs den midden-Benoë en een dergelijke positie neemt waarschijnlijk Yola in in het gebied van Adamaua. Van rijken in den eigenlijken zin van het woord, met vaststaande grenzen ten opzichte van elkander en de omwonende onafhankelijke stammen, is nog geen sprake. Ja, wat meer zegt, zelfs bij die hoofdverzamelplaatsen is het er nog verre vandaan, dat men daarvoor een vaste ligging kan opgeven. (Ratzel, a.w. II, p. 492.)

* Inter = tusschen; intra = binnen. — N. v. d. V.

met een volkomen onkrijgshaftige onderworpen bevolking te maken hebben, gaan de herders rustig door, zwerfend en weidend hun nomadenleven te leiden, te midden van hunne Perioeken* en Heloten*. Zoo b.v. de Wahuma's³² met hun lichte huidkleur „de mooiste menschen ter wereld (Kandt), in Midden-Afrika; evenzoo de Toeareg-clan der Hadanara's, van den stam der Asgaren, die zijn „woonplaats vestigde onder de Imraden en tot een zwerfende vrijbuitestroep geworden is. Deze Imraden vormen de dienende klasse van de Asgaren, van welker arbeid dezen leven, ofschoon de eerste in staat zijn, tienmaal meer strijders op de been te brengen; hun onderlinge verhouding is ongeveer dezelfde als die van Spartanen en Heloten”³³. En eveneens de Teda's in het naburige Borkoe: „Zooals het land verdeeld is in woestijnachtige streken die slechts kudden voeden en tuinen of dadelbosschen, zoo valt ook de bevolking uiteen in nomaden en hen die vaste woonplaatsen kozen. Deze twee deelen komen in aantal ongeveer overeen, een 10—12000 in totaal; maar het spreekt van zelf, dat de laatstgenoemden door de nomaden worden overheerscht³⁴.

Iets dergelijks geldt van de geheele nomadengroep der Galla's, Masai's en Wahuma's: „Terwijl de bezitsverschillen groot zijn, zijn er maar weinig slaven. De dienende klasse wordt gevormd door lager geplaatste volkeren, die in plaatselijke afzondering van de andere leven. Het nomadendom is de grondslag van familie en staat, en tevens de beweegkracht op politiek gebied. Op dit gansche uitgestrekte gebied tusschen Sjoa en zijn zuidelijke vóórterreinen aan den eenen en Zanzibar aan den

* Perioek, Gr. peri-oikos, = omwonende (bij de Spartanen vrij, maar belasting betalend). Heloot, Gr. heilotes = lijfeigene (bij de Spartanen). — N. v. d. V.

anderen kant bestaat geen enkele vastomlijnde politieke macht, niettegenstaande de ver doorgevoerde sociale geleiding''³⁵.

Waar echter het land voor veeteelt in het groot niet geschikt is, zooals b.v. haast overal in West-Europa, of waar men van een minder onkrijgshaftige bevolking pogingen tot opstand moet verwachten, daar komen de heeren min of meer tot een gezeten leven, en vestigen zij zich, natuurlijk op versterkte of strategisch belangrijke punten, in tentenkampen, burchten of steden. Vandaar uit heerschen zij over hunne „onderdanen'', om wie zij zich overigens niet meer bekommeren dan het cijnsrecht eischt. Zelfbestuur en rechtspraak, godsdienstige en economische aangelegenheden laat men geheel over aan de onderworpen bevolking; ja, zelfs haar oorspronkelijke bestuursregeling blijft onveranderd, zoodat zij haar plaatselijke overheden kan behouden.

Als Frants Buhl³⁶ juist ingelicht is, is dit het begin geweest van de Israëlitische heerschappij in Kanaän. Abessynië, die geweldige militaire macht, den indruk makend van en imposant als een volkomen ontwikkelde staat, schijnt in werkelijkheid ook nog niet ver boven het vierde stadium uit te zijn. Ratzel meldt tenminste:³⁷

„Zooals geen oostersch vorst uit den ouden of den moderneren tijd zich ooit veel bekommerd heeft om de interne aangelegenheden van de aan hem onderworpen volkeren, wat betreft bestuur en handhaving van de gerechtigheid, zoo hebben ook de Abessyniërs altijd hun voornaamste zorg gewijd aan de schatting. En zoo doen zij nog''.

Het beste voorbeeld van het vierde stadium levert ons echter de geschiedenis in de wijze waarop de zaken geregeld waren in het oude Mexiko, vóór de Conquista: „Eenigszins meer geavanceerde begrippen van verove-

ring hadden de Mexicanen en de onder hun leiding verbonden volkeren. Door deze confederatie werden alleen die stammen vernietigd, die weerstand boden; overigens echter werden de overwonnenen enkel uitgeplunderd en daarna schatplichtig gemaakt. De verslagen stam bleef evenals voorheen zich zelf regeeren door eigen hoofden; niemand dacht, zooals in Peru, bij den eersten onverhoedschen aanval aan het stichten van een samenhangend rijk, men was slechts bedacht op vrees aanjagen en uitbuiten. Zoo was dus het zoogenaamde rijk van Mexiko ten tijde van de verovering niets meer dan een aaneenschakeling van geïntimideerde Indianenstammen, die, uit schuwheid zelfs onderling gescheiden levend, door de vrees voor een uitval uit een onaantastbaar roofterest in hun midden in bedwang werden gehouden''³⁸. Men ziet, dat hier van een staat in de eigenlijke beteekenis nog geen sprake is. Voortreffelijk wordt dit door Ratzel gestaafd in de hieronder weergegeven opmerking: „Ziende, hoe de door Montezuma's krijgslieden veroverde punten door uitgestrekte niet-onderworpen gebieden van elkaar gescheiden waren, gevoelt men de neiging, een vergelijking te maken met de heerschappij der Hova's over Madagaskar. Het uitstrooien over een land van eenige garnizoenen of liever: militaire koloniën, die moeizaam een roofgebied van een paar uren in het rond aan zich onderdanig houden, staat voor ons gevoel niet gelijk met een onbetwiste oppermacht''³⁹.

Maar van dit vierde stadium voert de ontwikkeling logisch en snel naar het vijfde, dat den staat in reeds bijna volledig ontplooiden vorm toont.

Er ontstaan oneenigheden tusschen naburige dorpen of gouwen, waarvan een gewelddadige beslissing door de heeregroep niet toegelaten kan worden, omdat daardoor

het „praestatie-vermogen” der boeren noodwendig achteruit zou gaan; zij werpt zich op als scheidsrechter en dwingt desnoods met geweld haar uitspraak af. Ten slotte heeft zij overal aan het „hof” van een dorpskoning of gouwhoofd haar ambtelijken vertegenwoordiger, die de macht uitoefent, terwijl in schijn deze macht blijft aan den vroegeren heer. Voor zooveel primitieve toestanden betreft, verschaft de Inka-staat het meest karakteristieke voorbeeld van deze regeling.

Hier waren de Inka's gezamenlijk gevestigd in Cuzko, waar zij hun erfelijk landbezit en hunne woningen hadden ⁴⁰. Maar in elk district resideerde een vertegenwoordiger der Inka's, een „Tucricuc”, aan het hof van het inlandsche opperhoofd. Hij „had het opzicht over alle aangelegenheden van zijn district; hij had verordeningen uit te vaardigen tot lichte van manschappen voor het leger, controle te oefenen op de inlevering van belastingen, wegen- en bruggenbouw en heerendiensten, te regelen, het rechtswezen te leiden; kortom alles wat zijn district betrof, stond onder zijn oppertoezicht” ⁴¹.

Wat Amerikaansche jagers en Semitische herders uitgedacht hebben, treft men ook aan in de gebieden der Afrikaansche herders. Een typische ontwikkeling van het systeem der Tucricuc's bestaat eveneens in Ashanti ⁴², en ook de Dualla's hebben over de in afzonderlijke dorpen levende onderdanen een heerschappij gevestigd, „gegrond op verovering en het midden houdend tusschen een leenstelsel en een stelsel van geördende slavernij” ⁴³. En van de Barotsen vermeldt Ratzel een maatschappelijk systeem, dat reeds bijna geheel overeenkomt met het middeleeuwsche feudale stelsel op den eersten trap: Hun „dorpen zijn . . . in den regel omgeven door een krans van gehuchten, waar lijfeigenen wonen, die in den

naasten omtrek voor hunne heeren akkers moeten bewerken, graan verbouwen of ook wel kudden hoeden” ⁴⁴. Hier is voor onze begrippen alleen nog ongewoon, dat de heeren niet afzonderlijk in burchten of „hallen”, maar dorpsgewijs te midden van hun onderdanen wonen.

Van de Inca's voert nog maar een kleine stap naar de Doriërs in Lacedaemon, Messenië en Kreta; en even klein is de stap van de Foelbe's, Dualla's en Barotsen naar de betrekkelijk straf geörganiseerde feudale negerrijken Oeganda, Oenyora enz. in Afrika, en de volkomen hieraan gelijk te stellen leenstaten van Oost- en West-Europa en van geheel Azië. De toestanden ontwikkelen zich overal krachtens dezelfde sociaal-psychologische wetten die noodwendig tot hetzelfde doel leiden. De noodzakelijkheid, de onderdanen in ordelijke banen en op volle productiekracht te houden, leidt stap voor stap van het vijfde naar het zesde stadium, namelijk tot de voltooiing van den staat in den volledigen zin van het woord, tot algeheele intranationaliteit en tot ontwikkeling van de „nationaliteit”. Steeds veelvuldiger komt het voor, dat men genoopt is in te grijpen, te beslechten, te straffen en te dwingen; het heerschen wordt een gewoonte en de regels van het regeeren ontwikkelen zich.

De beide groepen, eerst plaatselijk gescheiden, daarna op één gebied tezamen wonend, maar nog steeds slechts naast elkaar gelegd, worden vervolgens door elkaar geschud tot een „mengsel” in den zin der chemie, om ten slotte meer en meer te worden tot een „chemische verbinding”. Zij doordringen elkander, vermengen zich, smelten, wat zeden en gebruiken, taal en godsdienst betreft, samen tot een eenheid, en welhaast ontstaan ook banden van bloedverwantschap tusschen boven- en

onderlaag. Want overal kiest het heerenvolk de schoonste jonkvrouwen uit het onderworpen tot bijvrouwen voor zich uit, en er groeit een geslacht op van bastaarden, die nu eens in de kringen der heeren ingelijfd, dan weer door dezen verworpen worden, in welk laatste geval zij uit kracht van het door hunne aderen vloeiende heerenbloed de geboren leiders der overheerschten zijn. De primitieve staat is klaar, naar vorm en inhoud.

II — DE PRIMITIEVE VEROVERINGSSTAAT

a — Macht en uitbuiting.

In den primitieven veroveringsstaat bezit een kleine, strijd lustige, nauw aaneengesloten en door bloedverwantschap op velerlei wijzen saamverbonden minderheid de macht over een bepaald gebied en deszelfs bewoners*. Deze macht wordt uitgeoefend volgens de voorschriften van een gewoonterecht, dat de voorrechten en aanspraken der heeren en de verplichting tot gehoorzaamheid en leveranties der onderdanen regelt, en wel zoo, dat het prestatievermogen der boeren — dit woord is nog in den tijd van Frederik den Groote in zwang geweest! — geen schade lijdt. Een door gewoonterecht gesanctioneerd „iemkerschap” dus! Aan de plicht tot leverantie der boeren beantwoordt de plicht tot bescherming die op de heeren rust, een bescherming evenzeer tegen aanmatigingen van de eigen klassegenooten als tegen aanvallen van buitenlandsche vijanden. Dit alles komt op dezen trap voornamelijk hierop neer: de boer geeft een deel van zijn arbeidsproduct af zonder gelijkwaardige vergoeding te ontvangen; de heeren gebruiken het politieke middel, om deze economische uitbuiting te bewerkstelligen: „In den beginne was de landrente”!

De wijze waarop deze landrente ingevorderd en verteerd wordt, is heel verschillend. Soms zetelen de heeren gezamenlijk als een gesloten gemeenschap in een versterkt legerkamp, waar zij communistisch de schatting der boe-

* In deze alinea en in den titel hierboven (a) veroorloven wij ons duidelijkheidshalve in overeenstemming met de uitgebreide uitgave van „Der Staat”, van 1926, eenige kleine afwijkingen van den tekst der hier vertaalde, sinds 1909 onveranderde kleine editie. Zie de voorrede. — N. v. d. V.